

– такий допит є доцільним для з'ясування причини розбіжностей в показаннях і викриття неправди в показаннях певної особи шляхом здійснення психологічного впливу сумлінних учасників кримінального провадження;

– під час його проведення відбувається взаємний психологічний вплив його учасників, які мають на меті різні цілі;

– очний контакт учасників кримінального провадження завжди пов'язаний з ознайомленням цих учасників з певними матеріалами кримінального провадження і витоком інформації;

– такий допит може бути ініційований підозрюваним та його захисником для здійснення психологічного тиску на ключового учасника кримінального провадження з боку сторони обвинувачення;

– одночасний допит раніше вже допитаних осіб потребує ретельної підготовки і пов'язаний із значними витратами часу (враховуючи його підготовку і проведення);

– проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях є досить ризикованим засобом отримання і перевірки доказів, зважаючи на його можливий негативний результат.

Відтак одночасний допит кількох вже допитаних осіб не є обов'язковою для проведення слідчою дією в ситуації, коли виявляються певні розбіжності в їх показаннях – це є правом слідчого (прокурора), що і знайшло відображення в редакції ч. 9 ст. 224 КПК України. Оскільки при проведенні такого допиту завжди існує ризик погіршення судової перспективи кримінального провадження, то рішення про її проведення повинно прийматися на основі оцінки наявності чи відсутності певних чинників, які дозволяють сподіватися на позитивний результат, розвіяти певні сумніви і побудувати логічну систему доказів.

Список бібліографічних посилань: 1. Романов В. В. Юридическая психология: учебник. М.: Юристъ, 1998. 488 с. 2. Юридична психологія: підручник / Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін.; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. Вид. 2-ге, доопр. та допов. Київ: КНТ, 2008. 352 с. 3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: підручник: у 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ: Либідь, 2004. 576 с. 4. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. М.: Юрлитинформ, 2001. 352 с. 5. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2008. 240 с.

Одержано 13.10.2017

УДК 343.13

Віталій Володимирович РОМАНЮК,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6077-4591>

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальне провадження щодо неповнолітніх не тільки відрізняється за своїм процесуальним режимом, правилами та процедурами від загального порядку кримінального провадження, а й здійснюється з урахуванням власних засад та притаманних йому завдань. Чинний КПК містить розширену систему кримінальних процесуальних гарантій прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених, а також у більшому ступені намагається врахувати особливості участі цих осіб у кримінальному судочинстві. Те, що з прийняттям КПК України були зроблені перші практичні кроки на шляху формування елементів нового кримінального судочинства, а саме кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, вказується у фаховій літературі [1, с. 25]. Зокрема, у Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, вказано, що ця система повинна забезпечити законність,

обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та подальшою соціальною підтримкою [5]. Необхідність запровадження ювенальної юстиції як самостійної інституції підтверджується результатами, отриманими в дисертаційних дослідженнях, що присвячені питанням особливостей участі неповнолітніх в кримінальному судочинстві, зокрема, це знайшло своє відображення в роботах Є. М. Гідулянової, А. Є. Голубова, С. М. Зеленського, Ю. І. Ковальчука, А. Б. Романюка, С. В. Оверчука, А. В. Савченка, Е. Б. Мельникової та ряду інших авторів.

КПК України в межах окремої його гл. 38 передбачає кримінальне провадження щодо неповнолітніх, норми якого відображують особливості кримінальної процесуальної діяльності за участю неповнолітніх, що забезпечує додатковий захист прав та законних інтересів дитини, яка опинилася у конфлікті з законом. Але враховуючи продовження судово-правової реформи в Україні, подальшу інтеграцію нашої країни до світового співтовариства, існує необхідність вдосконалення нормативно-правової регламентації вказаного провадження. Вирішення цього питання неможливе без врахування як досвіду інших країн, так і необхідністю приведення норм вітчизняного кримінального процесуального права у відповідність до загальноєвропейських стандартів у сфері прав людини, у тому числі і прав дитини.

З питання перспектив розвитку кримінального провадження щодо неповнолітніх, слід погодитися із Н. В. Буруковською, що в Україні ювенальна юстиція формується насамперед як один із елементів нового кримінального судочинства, а саме як кримінальна юстиція щодо неповнолітніх [1, с. 25], хоча успішний досвід зарубіжних держав орієнтує на створення цілісної системи ювенальної юстиції, елементом якої є кримінальна ювенальна юстиція [4, с. 1]. Точка зору Н. В. Буруковської характеризує напрями, у яких буде розвиватися і зараз вже розвивається зазначене кримінальне провадження. Вважаємо такий підхід цілком обґрунтованим, адже він характеризується як поступове перетворення окремого різновиду кримінальної процесуальної діяльності на самостійний напрям діяльності органів кримінального судочинства з наступним перетворенням на систему ювенальної юстиції.

В цьому контексті заслуговує підтримки позиція та ряду інших науковців, висловлена ними з приводу розвитку досліджуваного кримінального провадження. Визнаючи важливість створення в країні системи ювенальної юстиції, ці автори звертають увагу на те, що з огляду на ряд обставин (економічні, кадрові, законодавчі), які перешкоджають створенню спеціалізованих судів у справах неповнолітніх, саме спеціалізація суддів, слідчих, прокурорів, захисників, більш активна діяльність соціальних служб, а також поступова трансформація існуючого порядку провадження можуть стати тим першочерговим етапом, який у подальшому дозволить створити в Україні систему ювенальну юстицію [2, с. 14; 6, с. 192–193].

З приводу того, що собою становитиме система кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, то як визначає її М. І. Карпенко, це система правосуддя, що передбачає спеціальне законодавство, процедури і заходи реагування на злочини, які вчиняють неповнолітні, а також спеціальні форми роботи з цими особами, що відповідають їхньому віку та рівню розвитку [3, с. 66–67]. Саме зазначені аспекти з урахуванням міжнародних стандартів у сфері кримінального провадження щодо неповнолітніх забезпечують становлення системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, що, у свою чергу, пов'язано з наступними кроками:

– подальше пристосування норм КПК України, яким врегульовано досліджуване кримінальне провадження, за рахунок деталізації окремих норм або уведення додаткових правил до особливостей участі у кримінальному судочинстві неповнолітніх та спрямування їх впливу на якнайкраще забезпечення їх інтересів;

– подальша диференціація процесуальної форми кримінального провадження щодо неповнолітніх, що передбачає зміну у формах, методах здійснення цього провадження та появу нових процедур його реалізації;

– розширення форм залучення до кримінального провадження щодо неповнолітніх неюридичних знань (участь психолога у провадженні, підготовка соціального звіту стосовно неповнолітнього тощо);

– подальше поглиблення спеціалізації та розширення кола учасників кримінального провадження щодо неповнолітніх (спеціалізація суддів, слідчих, прокурорів, захисників, залучення соціальних та психологічних служб), що передбачає утворення системи спеціалізованого правосуддя щодо неповнолітніх;

– акцентування уваги на обов'язковому врахуванні віку, рівня розвитку та психологічних особливостей неповнолітніх при здійсненні процесуальних дій за їх участю, де окрім вирішення власних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України), воно спрямовано також на «прийняття законного, обґрунтованого та ефективного рішення щодо дитини, яка потрапила у конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та дальшою соціальною підтримкою» [5].

Враховуючи наведені вище позиції науковців, а також вимоги міжнародних правових актів, можна стверджувати, що наведені кроки забезпечать:

– у найближчій перспективі: трансформацію кримінального провадження щодо неповнолітніх у систему кримінальної юстиції щодо неповнолітніх;

– у подальшій перспективі: перетворення кримінальної юстиції щодо неповнолітніх на ювенальну юстицію.

При цьому ще раз відзначимо, що, незважаючи на те, йдеться про кримінальне провадження чи про кримінальну юстицію щодо неповнолітніх, або про ювенальну юстицію, головне – це акцентування уваги на неповнолітньому, якнайкращому забезпеченні його прав, свобод та інтересів, здійсненні на нього виховного впливу з метою перевиховання та подальшою його соціальною підтримкою (ресоціалізацією).

Вважаємо, що коли ця ідея-концепція стане рушійною силою діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду та всіх інших осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, то, мабуть, саме з цього моменту ми можемо констатувати факт існування в Україні ювенальної юстиції.

Список бібліографічних посилань: 1. Буруковська Н. В. Становлення ювенальної юстиції в світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2013. № 1. С. 24–26. 2. Голубов А. Є. Процесуальне становище в кримінальному судочинстві України неповнолітнього, який скоїв злочин або суспільно небезпечне діяння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 20 с. 3. Карпенко М. І. Концепція кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні. *Юридична наука*. 2013. № 6. С. 60–68. 4. Орловська Н. А. Концептуальні питання кримінальної політики України щодо дітей у конфлікті із законом // Матеріали II Інтернет-конференції Івано-Франківського обласного осередку Всеукраїнської громадської організації «Асоціація кримінального права». Івано-Франківськ, 2014. 6 с. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/orlovska.pdf> (дата звернення: 04.10.2017). 5. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: указ Президента України від 24 трав. 2011 р. № 597/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. Ст. 1663. 6. Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх. Харків: Друк. «Мадрид», 2016. 252 с.

Одержано 07.10.2017

УДК 343.13(477)

Анна Василівна РОСЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7021-3672>

ТИМЧАСОВИЙ ДОСТУП ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Не зважаючи на те, що тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження (п. 5 ч. 2 ст. 131 КПК України) є новелою для вітчизняного законодавства, він є чи не найбільш застосовуваним в практичній діяльності правоохоронних органів. Так, за результатами узагальнення судової практики серед клопотань, які розглядаються слідчими суддями під час досудового розслідування, близько 70 % від загальної їх кількості становлять саме клопотання про застосування тимчасового